

Valerijus Čekmonas:
kalbų kontaktai ir sociolingvistika

Sudarė Laima Kalėdienė

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
VILNIUS, 2017

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Patvirtinta spausdinti Lietuvių kalbos instituto Mokslo tarybos posėdyje

Straipsnių rinkinys parengtas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos remiamo projekto „Lietuvių ir slavų kalbų sąveikos XX a. pab. – XXI a. pr. tyrimas: sociolingvistinis aspektas (SOLIESLA)“ (vad. prof. dr. Laima Kalėdienė) lėšomis pagal *Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kalbos tyrimų 2011–2020 metų programą* Knygos rengimą ir leidybą rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija

Sudarė Laima Kalėdienė

Recenzentai:

prof. habil. dr. Bonifacas Stundžia, doc. dr. Edmundas Trumpa

Redkolegija:

Laima Kalėdienė (ats. red.), Irena Adomavičiūtė-Čekmonienė, Nijolė Tuomienė, Rita Urnėžiūtė

Nuotraukos iš asmeninių Irenos Adomavičiūtės-Čekmonienės, Laimos Kalėdienės, Nijolės Tuomienės archyvų.

Viršelio nuotraukoje Valerijus Čekmonas Vilniaus universiteto Sarbievijaus kieme 1979 m. rugsėjo 1 d.

ISBN 978-609-411-201-0

© Laima Kalėdienė, sudarymas, 2017

© Irena Čekmonienė, straipsnio autorė, 2017

© Laima Kalėdienė, straipsnių ir santraukų autorė, 2017

© Nijolė Tuomienė, straipsnių autorė, 2017

© Lietuvių kalbos institutas, 2017

Turinys

Pratarmė	13
Preface	18
LAIMA KALĖDIENĖ, Įžanga.	21
LAIMA KALĖDIENĖ, Foreword	38
I. SOCIOLINGVISTIKA: METODOLOGIJA	59
VALERIJUS ČEKMONAS. Dar sykį apie rankraščių likimą, arba įvedamojo straipsnio pratarmė.	61
VALERIJUS ČEKMONAS, LAIMA GRUMADIENĖ. Kalbų paplitimas Rytų Lietuvoje	108
WALERIUS CZEKMONAS. Nad etniczną i językową mapą Polaków litewskich – o teraźniejszości i przyszłości	115
WALERY CZEKMONAS O etapach socjolingwistycznej historii Wileńszczyzny i rozwoju polskiej świadomości narodowej na Litwie	127
VALERIJUS ČEKMONAS. Lietuvos lenkų tautinės sąmonės raida	136
MAREK ŚLIWIŃSKI, VALERIUS ČEKMONAS. Świadomość narodowa mieszkańców Litwy i Białorusi	143
ВАЛЕРИЙ ЧЕКМОНАС. К проблеме польского национального самосознания на литовско-славянском пограничье	192
ВАЛЕРИЙ НИКОЛАЕВИЧ ЧЕКМАН. К социолингвистической характеристике польских говоров белорусско-литовского пограничья	206
VALERIJUS ČEKMONAS, JÜRATĖ GUDAITĖ, GIEDRĖ ŠMITIENĖ. Vilniaus krašto dainos baltarusių ir lenkų kalbomis	228
VALERIJUS ČEKMONAS, LAIMA GRUMADIENĖ. Lietuvių kalbos tarmių ir jų sąveikos tyrimo programa: Sociolingvistika	249

II. AREALAI 263

WALERY CZEKMONAS. O bilingwizmie polsko-litewskim i litewsko-polskim na Dence (czyli na północno-wschodnich obszarach Wileńszczyzny) 265

WALERY CZEKMONAS, JELENA KONICKAJA, MARIA KRUPOWIES. Między Niemenczynem a Malatami (z kroniki badań nad polszczyzną ludową na Wileńszczyźnie) 282

KIRA GIULUMIANC, WALERY CZEKMAN. Polska gwara m. Widze i okolicy (na substracie białorusko-litewskim) 292

IRENA ADOMAVIČIŪTĖ-ČEKMONIENĖ, VALERIJUS ČEKMONAS. Polskojęzyczna wysepka pod Onikszdami, której dziś już nie ma (Z historii języka polskiego na Litwie rdzennej) 317

ВАЛЕРИЙ НИКОЛАЕВИЧ ЧЕКМАН. Деревня Озерки – язык и люди. К проблеме литовско-белорусско-польской языковой интерференции. 351

ВАЛЕРИЙ НИКОЛАЕВИЧ ЧЕКМАН. К проблеме литовско-белорусской фонетической интерференции в Пелясе 387

ВАЛЕРИУС ЧЕКМОНАС. Функционирование языков и билингвизм (на материале рамашканских говоров)..... 416

ВАЛЕРИЙ НИКОЛАЕВИЧ ЧЕКМАН. Фонетические особенности говоров села Колесники Эйшишского района Литовской ССР 443

ВАЛЕРИЙ ЧЕКМОНАС. Польский язык в Йонавском районе Литвы (социолингвистические заметки) 461

III. FONOLOGIJA IR GRAMATIKA 487

ИРЕНА АДОМАВИЧЮТЕ, ВАЛЕРИЙ НИКОЛАЕВИЧ ЧЕКМАН. Грамматические литуанизмы в польских периферийных говорах белорусско-литовского пограничья. 489

ИРЕНА АДОМАВИЧЮТЕ, ВАЛЕРИЙ ЧЕКМОНАС. Образование и морфологический статус форм на *-(f)šy* в «польщизне виленской» 509

ИРЕНА АДОМАВИЧЮТЕ, ВАЛЕРИЙ ЧЕКМОНАС. Парадигма квазиперфектных форм на *-(f)šy* в «польщизне виленской» 525

VALERIJUS ČEKMONAS, LAIMA GRUMADIENĖ-KALĖDIENĖ. Ramaškonių fonologija. 1984 m.	542
IV. SENTIKIAI	553
ВАЛЕРИЙ ЧЕКМОНАС. К социолингвистической характеристике старообрядческих говоров Литвы	555
ВАЛЕРИЙ ЧЕКМОНАС. О понятии социолингвистического ареала	581
V. VALERIJAUS ČEKMONO MOKYKLA	585
IRENA ELŽBIETA ČEKMONIENĖ. Kalbų kontaktų tyrimų istorija.	587
LAIMA KALĖDIENĖ, NIJOLĖ TUOMIENĖ. Valerijaus Čekmono mokykla	616
MARIJA KRUPOVES. Kaip lenkams Lietuvoje išsaugoti lenkiškumą.	635
VI. VALERIJAUS ČEKMONO MOKINIŲ IR BENDRAŽYGIŲ STRAIPSNIAI	645
ИРЕНА ЭЛЬЖБЕТА АДОМАВИЧЮТЕ-ЧЕКМОНЕНЕ. К характеристике польско-литовского билингвизма поляков Йонавского района Литвы	647
ИРЕНА ЭЛЬЖБЕТА АДОМАВИЧЮТЕ-ЧЕКМОНЕНЕ. Как вола учили на лесника (польский и литовский текст из Йонавского района Литвы с комментариями).	665
ИРЕНА ЭЛЬЖБЕТА АДОМАВИЧЮТЕ-ЧЕКМОНЕНЕ. К истории польского языка и национального самосознания жемайтйской шляхты.	679
ЕЛЕНА КОНИЦКАЯ. От Медининкай до Вандзяголы: экспедиции в польскоязычные ареалы Литвы в 1990–1997 гг.	694
MARIA KRUPOWIES. Repertuar wokalny a identyfikacja etniczna i kulturowa ludności polskojęzycznych terenów Litwy	721

НАДЕЖДА АФАНАСЬЕВНА МОРОЗОВА. Староверы Литвы: места компактного проживания в прошлом и настоящем . . .	744
АННА РОМАНЧУК. Фамилии в условиях многоязычия (на материале говоров д. Гервят и окрестностей)	760
НИКОЛАЙ САВИЧ. О языковой ситуации в одном из ареалов юго-восточной части Вильнюсского района	778
NIJOLĖ TUOMIENĖ. Ramaškonių lietuvių sala Baltarusijoje – pereinamoji kalbų zona	788
Valerijaus Čekmono bibliografija.	826
 VII. SANTRAUKOS	 847
 Dar syki apie rankraščių likimą, arba įvedamojo straipsnio pratarė	 849
Kalbų paplitimas Rytų Lietuvoje	864
Apie dabartį ir praeitį, pažvelgus į Lietuvos lenkų etninį ir lingvistinį žemėlapi	867
Apie Vilniaus krašto sociolingvistinės istorijos etapus ir lenkų tautinės savimonės raidą Lietuvoje	870
Lietuvos lenkų tautinės sąmonės raida	872
Lietuvos ir Baltarusijos gyventojų tautinė savimonė	873
Lietuvių–slavų paribio lenkų tautinės savimonės klausimu	879
Sociolingvistinė lenkų tarmių, funkcionuojančių baltarusių ir lietuvių kalbų paribyje, charakteristika	881
Vilniaus krašto dainos baltarusių ir lenkų kalbomis	886
Lietuvių kalbos tarmių ir jų sąveikos tyrimo programa: Sociolingvistika	887
Apie lenkų-lietuvių ir lietuvių–lenkų dvikalbystę Denkoje (arba šiaurytinėje Vilnijos dalyje)	889
Tarp Nemenčinės ir Molėtų (iš Vilnijos lenkų kalbos tyrimų kronikos)	891
Vydžių miestelio ir bajorkaimio lenkų šnekta	893
Lenkų kalbos sala prie Anykščių, kurios jau nebėra (iš vietinės lenkų kalbos Lietuvoje istorijos)	898

Azierkų kaimas – kalba ir žmonės. Lietuvių–baltarusių–lenkų kalbų interferencijos klausimu	900
Dėl lietuvių–baltarusių fonetinės interferencijos Pelesoje	903
Kalbų funkcionavimas ir dvikalbystė (Ramaškonių šnektų pagrindu)	904
Fonetinės Kalesninkų kaimo tarmių ypatybės (Eišiškių rajonas, Lietuvos TSR)	908
Lenkų kalba Jonavos rajone Lietuvoje (sociolingvistinės pastabos)	912
Gramatiniai lituanizmai periferinėse lenkų tarmėse.	914
Formų su <i>-(f)šy</i> kilmė ir morfologinis statusas Vilniaus krašto lenkų kalboje	916
Formų su <i>-(f)šy</i> paradigma Vilniaus krašto lenkų kalboje	917
Ramaškonių fonologija. 1984 m.	918
Sociolingvistinė sentikių tarmių Lietuvoje charakteristika	919
Dėl sociolingvistinio arealo sampratos	922
Kalbų kontaktų tyrimų istorija	923
Čekmono mokykla	926
Kaip lenkams Lietuvoje išsaugoti lenkiškumą	927
Jonavos rajone gyvenantys lenkai: jų lenkų–lietuvių dvikalbystės apibūdinimas	929
<i>Kaip jautį mokė būti miškininku.</i> Lenkiškas ir lietuviškas tekstas su komentarais iš Jonavos rajono Lietuvoje	930
Lenkų kalbos istorijos ir žemaičių šlėktos savimonės klausimu	931
Nuo Medininkų iki Vandžiogalos: 1990–1997 m. ekspedicijos į lenkakalbius arealus.	933
Lenkiškai kalbančių Lietuvos gyventojų vokalinis repertuaras ir etninė bei kultūrinė jų identifikacija	935
Kompaktiškos Lietuvos sentikių gyvenvietės praeityje ir dabar	937
Pavardės daugiakalbystės sąlygomis (Gervėčių arealo pamatu)	938
Dėl vieno pietrytinės Vilniaus rajono dalies arealo kalbinės situacijos	939
Ramaškonių lietuvių sala Baltarusijoje – pereinamoji kalbų zona	941
VIII. SUMMARIES	945
On Origin of Polish-Speaking Areas in Vilnius Region	947

Distribution of Languages in Eastern Lithuania	965
On the Present and Past Considering the Ethnic and Linguistic Map of Lithuania's Poles.	968
On the Stages of the Sociolinguistic History of the Vilnius Region and the Development of the Polish National Self-awareness in Lithuania.	971
Development of the National Self-Consciousness of the Lithuanian Poles.	974
National Consciousness of Lithuanian and Belarusian Residents	976
On the Issue of Polish National Awareness at the Lithuanian-Slavic Border	982
Sociolinguistic Characteristics of Polish Dialects Functioning in Periphery of Belarusian and Lithuanian Languages	985
Vocal Repertoire of Polish-speaking Lithuanian Inhabitants and their Ethnic and Cultural Identification.	990
Programme for Examination of Lithuanian Dialects and Their Interaction	993
On Polish-Lithuanian and Lithuanian-Polish Bilingualism at Denka (or in the North-Eastern Part of Vilnija).	995
Between Nemenčinė and Molėtai (from the Language Research Chronicle of Poles of Vilnija).	997
Polish Vernacular in Vydžiai town and Noble Village	1000
The Polish-Speaking Area near Anykščiai, which no Longer Exists (from the history of the local Polish language in Lithuania)	1005
Village Ozerki – Language and People. On the Interference of the Lithuanian-Belarusian-Polish Languages	1008
Regarding Lithuanian-Belarusian Phonetic Interference in Pelesa	1011
Functioning of Languages and Bilingualism (on basis of dialects of Ramaškonys)	1012
Phonetic Features of Dialects of Kalesninkai Village (Eišiškės District, Soviet Socialist Republic of Lithuania).	1019
The Polish Language in Jonava District of Lithuania (Socio-linguistic Comments)	1022
Grammatical Lithuanianisms in the Peripheral Polish Dialects.	1025

Origin and Morphological Status of Forms with -(f)šy in the Polish Language of Vilnius Region	1026
The Paradigm of Forms with -(f)šy in the Polish Language of Vilnius Region.	1028
Phonology of Ramaškonys. 1984	1029
Socio-linguistic Characteristic of Dialects of the Old Believers in Lithuania	1030
Regarding the Concept of the Socio-linguistic Habitat	1033
History of Research on Linguistic Contacts	1035
School of Walery Czekmonas.	1038
How the Poles of Lithuania Can Preserve Their Polishness	1039
Poles Residing in Jonava District: Description of Their Polish–Lithuanian Bilingualism	1042
<i>How the ox was taught to be a forester. Polish and Lithuanian Texts with Comments from Jonava District in Lithuania . . . . .</i>	1043
On the Issue of the History of Polish and Self-Awareness of the Samogitian Szlachta	1044
From Medininkai to Vandžiogala: the Expeditions to the Polish-speaking Area of Lithuania in 1990–1997.	1046
Vocal Repertoire of Polish-speaking Lithuanian Inhabitants and their Ethnic and Cultural Identification.	1048
Old Believers of Lithuania: Places of Compact Habitation in the Past and Present.	1051
Surnames in Polilingual Situation (based on the Material of the Environs of Gervėčiai)	1051
On the Linguistic Situation in some Dialects of the Vilnius District (South-Eastern Part)	1053
Island of Ramaškonys in Belarus as a Transition Zone Between Languages	1053
IX. RODYKLĖS / INDEX	1057
Terminų rodyklė / Index of terms	1059
Tirtų vietovių rodyklė / Index of explored areas	1087
Autorių rodyklė / Index of authors	1105